

als de Wilde Kape oft Gongyle agria gantschelijck schijnt te wesen / als genoegsaem te aenmercken is wt de beschrijvinghe die den selven Dioscorides van de Wilde Kape geeft: want hoe wel dat die beschrijvinghe niet sommige overvloedige oft onnooide woorden / die daer bij gehoort zijn / wat duysterder ende onduydelijcker schijnt te wesen / nochtans soo heeft die selve de oepchte Wilde Kape niet hem merckelijcke kentechenen genoegsaem te kennen gegeven.

Doorts soo beschijft Dioscorides de Wilde Kape met diergelijcke woorden soo die wt Greck luyden: De Wilde Kape groeyt in de houtlanden: ende is een heester oft spijwite / ontrent anderhalven voet hoogh oft schierende / in veel tacken verdept / bovenwaerts effen ende cael / oft saecht: De Bladeren zijn oock effen ende saecht eenen binger blyede / oft noch blyeder: de vrucht waer in hetschijfse hupshens: dan als de vellekens die de vrucht berleedden afgemenen oft opengebaten zijn / soo wintmen van binnen eenen anderen hooftwijzen bol / waer in swarte saden schijpen / die open gedaen zijnde oft ghevoeren / wit van binnen zijn.

In welke beschrijvinghe tgen dat van de sachticheyt van het opperste der stelen ende van de bladeren ghesepde woort / ende insgelijck oock van de swarticheyt des saets / ende van de witticheyt des mercks van t selve saet / dat en behoort tot de beschrijvinghe van de Wilde Kape / besonder van dese die wij nu hier beschrijven / geen sin: maer moet van tenich ander gewas verstaen worden: gemeret dat de stelen ende bladeren van dese onse Mariettes niet saecht oft effen en zijn / maer wat ruych ende harrachtich: ende het saet en is niet swart / maer graenwaertich / ende de vertwe van de Castanie schellen / als wij voorsijt hebben / seer nae by comende.

Sulx dat myn vermoeden grootelijck is dat dese woorden die Dioscorides daer schijft van de sachticheyt van de bladeren ende van de sappen der stelen / behooren tot de beschrijvinghe van den Kaponckel / oft van de Cloekshens / van de welke wij in de naevolgende capitte len sullen spreken: ende tgen dat hij van het saet schijft / twelck van buyten swart ende van binnen wit soude zijn / schijnt van het saet van de Gemeene oft Camme Kape geseyt te wesen. Ende soo zijn in dat Capittel van Dioscorides veel beschrijvingen van bescheyden cruyden gemengt / ende onder een verweret gheveest: twelck in de boecken van Dioscorides die wij nu behonden woort / tot groot achterdeel ende hoofdschijnighe van de liefhebbers der cruyden / die het recht onderschijl der cruyden somtijden te vergeten wt de woorden van Dioscorides soeken.

Act. Cracht ende Gebruyck. De Wortel van de Mariettes heeft een vercoelende en een weinich samentrekkende cracht: en is goet om t eten / als de wortel van de ander soorten van Wilde Kape: ende woort seer besquaemelijck bij het salact gedaen.

BIJVOEGSEL.

De schoone steffijckhe gedaente der bloemen van dese Wilde Kape oft Mariettes / is oorsaecke gheweest dat wij die onder de Bloemen ende Violetten beschrijven.

Sy beminnen vette / wel geoeffende en gemeste aerde: ende sy verdragen wel een goede stede in de hoben / niet alleen om heur schoone bloemens wille / maer oock om heur wortelen / die in het salact gebruyct ende liefelijck genoegh zijn.

Wes bloeme heeft den naem Mariette ghecregen / nae de hoochgeboeyne Coninginne van Hongerien / Marie: de welke men daer mede vereert heeft / doen sy eerst in Medeciant ghebruycht is geweest: en sy heeft in onse tijden soo Lobel betuypt / doot oeffeninghe in de hoben soo groote ende schoone bloemen gecregen / datmen die wt genoeghe in stede van enen dwinck beker ghebesicht heeft / mits daer in den wijn seynkende om wt te dwincken / gelijck wt enen croes oft por: ende daerom zijn sy oock bij sommige met den naem Roomeren beken ghewordent. Want de bloemen zijn lancwoylich / gelijck een helle / als sy oock van Dodonæus bescheyden zijn. het saet is dycantich / van betwe ende groote het Suerckel saet gelijck. Sy waert in Engelant oock op sommighe plaatsen in t wilt / in groote menicheyt besonder in de bosschen van Conventen / maer cleyn: der ende magreder dan elders: de welke in de hoben gheoeffent zijnde / veel grotere woort ende forter om eten. In de heere landen van Italien ende Francijck en is sy soo ghemeynt niet.

Vercheydenheyt van bloemen van de Mariettes. Carolus Clusius heeft dit cruyt somwijlen met witte bloemen ghebeyden: dan gemeenelijck bliet somwijlen oock wittachtich / wat nae den geyen trekkende somwijlen afsewderlich / altemet oock

met wat bescheyden betwen / te weten wt den witten oft witten eerem ghemengt / sij geplect oft ghespichelt / sij staelsghewijge doorreget. Cracht ende werkinghe. De bloemen van dit cruyt zijn seer nut om in gozelinghe te gebuycken tegen de heere gewilten ende soerdingen van den mont. De wortelen zijn van crachten die van het Groot Halscruyt gelijck.

HET IX. CAPITTEL.

Van andere geslachten van Wilde Kape / dat is van Halscruyt ende Kaponcken.

Geslachten. Mer zijn noch veel ander soorten van Wilde Kape / die oock seer schoone bloemen hebben / ghesluch cloekshens oft hupshens ghemaect / als die van de Mariettes / en bovendien oock de Mariettes van wortelen niet seer ongelijck en zijn: naemelijck de geslachten van Halscruyt ende Kaponcken / van de welke wij hier ontrent ses soorten sullen beschrijven.

Groot Halscruyt.

Gedaente. 1. De eerste soorte / Groot Halscruyt genaemt / twelck de Mariettes aldernaest bijcomt / heeft lancwoyliche / harrachtighe stelen / anderhalven voet hoogh / oft noch hooger: daer aen wassen rouwachtighe / blyede / van boyen spijse oft sekerre / afgaende bladeren / die rontomme gehertelt zijn / den bladeren van petelen van gedaente ende vertwe schier gelijck: De bloemen wassen langs de stelen / cleynere dan die van de Mariettes / rontomme de ranten oock met vijff dooykerdingen gedept / maer dieper dan die van de Mariettes / van binnen wat rouw oft harrachtich / van betwen som wit / som bleek purpur / oft wat nae den blaetwten trekkende.

2. Dit Halscruyt heeft noch een ander medesoorte / met wat sachter ende niet soo rouwe bladeren / als zijn die van de voorgeaende / anders die van gedaente ende stelen gelijck: dan dese soorte heeft schouder ende aerdiger bloemen / dan de ander / te weten wt den blaetwten purpurachtighe

purpurachtich van betwen / dat is violet peerse. De Wortel van dit cruyt sijt sommighe iaeren ober / en sijt in de Lente wederom witter aerden.

3. De derde soorte / van sommighe Cleyn Halscruyt geheeten / heeft coeter stelen dan de ander: ende cleynere / witter / lancwoylich / sachter ende niet soo rouwe bladeren / de Sabiebladeren betet gelijckende: De bloemen zijn cleynere dan die van Groot Halscruyt / van betwen niet seer versheyden van de Swarte oft Blaenue Violette / dat is bleek purpur oft peerseachtich: die niet nederswaerts en hangen gelijck die van de ander soorten / maer recht op staen / ende beel bij een opt opperste van de stelen dooytcomen. De Wortelen zijn die van de voorgeaende gelijck.

Cleyn Halscruyt.

八代草

den / dat oirgekeert is te gelijcken / met sommighe wille hupshens in t middel: rontomme de ranten van de bloemen sietmen vijff stedecken oft herfshens / met soo veel wittes kende scherpe oft spits afgaende hoekshens. De willekens daer t saet in seer: zijn oock lancwoylich / hopen blyede / maer vloot / ende niet geen aenwasende hoochshens oft vellekens rontom berleede / ghelijck als zijn die van de Mariettes: de welke daer mede van alle dese soorten van Wilde Kape / die wij nu beschrijven / seer merckelijck verschillen: ende om die oorsaecke / te weten om dat heur saetbolleken oft hupshens rontom bedert ende becleede zijn / met de beschrijvinghe van de Wilde Kape (daer Dioscorides af spreect) veel better ober een seymen te comen / dan eenighe van dese soorten: daer wij nu af handelen: niet teghenstaende dat dese alle oock soorten van Wilde Kape zijn.

6. Behalven dese vijff voorgeaende soorten van Wilde Kape / isser noch een ander diergelijck gewas / dat wij voort de Seste soorte houden / twelck van de andere aengaende de gedaente en het maechsel / een weinich soeten verschilt: Want het heeft ten eersten blyede bladeren / daer nae langs de stelen smalder: welke stelen een spame hoogh zijn / in t opperste dooytcomende een arewisse trofse / vol cleyn Bloemen / die elck besonder / eer sy open gaen / een cleyn hopenken schijnen te gelijcken: maer sy open zijnde / in vier smalle bladeren ghespleten zijn / van betwen som witt / som blaew / som purpur: nae dese bloemen volgen cleyn bolleken / die van de Kaponcken seker gelijck / maer cleynere / niet menichste lancs de stelen nauw ende dicht bij een gheboegt staende. De Wortelen van dit cruyt zijn oock wit / als die van de andere Wilde Kape.

7. Plaetse. 1. 2. 3. De drij eerste geslachten van Wilde Kape / die wij Halscruyden noemen / groeyen van selve in hoogh ende sekerre woortschijnt / op meest alle dwooge plaatsen / aende ranten van de beemden / ende somtijts op dooyachtighe landouwen: van daer woort den sij in de hoben ghevoecht / om de aerdicheyt van heur bloemen.

4. De vierde soorte waert aen de ranten van de ackers / in Zeland / ende oock wel op andere te plaese